

УДК 341.1:061.1ЄС:349.6(477)

Лук'янова Юлія Олександрівна –

студентка I курсу магістратури
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Yulia O. Lukyanova –

the first-year student of magistracy
the Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute
Yaroslav Mudryi National Law University
(106 Pushkinska Street Kharkiv 61023 Ukraine)

Особливості імплементації норм міжнародного права та права ЄС щодо енергоефективності та відновлювальних джерел енергії у законодавство України

У статті автор досліджує основні норми «м'якого права ЄС», що встановлюють загальні правила використання енергії з відновлювальних джерел та ступінь їх імплементації у національне законодавство; основи співпраці України та Європейського Союзу щодо спільного стимулювання розвитку енергоефективності та використання енергії з відновлювальних джерел.

Ключові слова: відновлювальні джерела енергії; імплементація права ЄС; енергоефективність; нормативне регулювання; «м'яке право ЄС».

В статье автор исследует основные нормы «мягкого права ЕС», устанавливающие общие правила использования энергии из возобновляемых источников и степень их имплементации в национальное законодательство; основы сотрудничества Украины и ЕС по стимулированию развития энергоэффективности и использованию энергии из возобновляемых источников.

Ключевые слова: возобновляемые источники энергии; имплементация права ЕС; энергоэффективность; нормативное регулирование; «мягкое право ЕС».

Yu.O. Lukyanova Features of Implementation of International Law and EU Law on Energy Efficiency and Renewable Energy Sources in Ukraine's Legislation

In this article the author examines the basic norms of "soft law of the EU", which establish common rules for the use of energy from renewable sources and the level of their implementation in national legislation as well as the basis of cooperation between Ukraine and the EU on promoting energy efficiency and renewable energy sources.

The author has made the general overview of international obligation of Ukraine about improvement and adaptation of the national legislation to the EU standards in the sphere being explored.

The author determines the necessity of forming the policy directed on realization of investment projects in the spheres of energy efficiency and renewable energy in Ukraine; the need, the necessity additionally to the attraction of foreign investments, to support the national business entities that implement the use of energy from renewable sources. A specific role of constant scientific and technical updating in the field of energy production was established.

In the article the main achievements in the field of energy use from renewable sources are analyzed, problem points and directions of further popularization and wide introduction of the production of energy from renewable sources from the production to the household sphere are identified.

Enough attention is paid to the mechanisms of stimulation of renewable electricity production that have already been acting today; the author mentions energy-saving projects implemented by local authorities; the potentially most powerful renewable energy resources of the country are identified, the energy of the sun and wind in particular.

Difficulties in using renewable energy often go beyond the strictly regulatory and financial issues. In this regard, the author permanently accents the need to raise citizens' awareness of the results of reforms and institutional changes in Ukraine and the opportunities provided by these reforms.

Keywords: *renewable energy sources; implementation of EU law; energy efficiency; normative regulation; “EU soft law”.*

Постановка проблеми. Новий етап суспільних відносин кінця ХХ – початку ХХІ ст. до глобальних проблем міжнародного характеру приніс виклик критичної необхідності трансформації енергобезпеки та пошук нових шляхів вирішення проблем охорони навколишнього середовища. Сьогодні всі розвинені країни докладають багато зусиль у розвиток енергоефективності та відновлюваної енергетики. В контексті економічної сфери держави дефіцит енергії в сучасних умовах активно впливає на конкурентоспроможність товарів на міжнародному ринку. Чималу роль в загостренні проблеми низької енергоефективності в Україні відіграв і газовий конфлікт з Росією.

Застосування технологій енергозбереження актуально сьогодні в усіх сферах людської життєдіяльності. Більшість європейських країн вже декілька десятиліть успішно застосовують альтернативну енергетику як на підприємствах так і в побуті.

В Україні також запроваджено курс на розвиток та підтримку відновлювальної енергетики, забезпечення принципів економічної доцільності та охорони навколишнього середовища. Однак, на сьогодні підвищення ефективності національного законодавства в цій сфері, зокрема, за рахунок перейняття досвіду та імплементації норм права ЄС, залишається питанням «на часі». Вчасне прийняття законів може значно покращити стан економічної, енергетичної та екологічної ситуації, зменшити енергоємність ВВП, сприяти скороченню енергоспоживання та зростанню економіки [4, с.103].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми законодавчого регулювання у сфері відновлювальних джерел енергії вже були предметом дослідження в наукових працях Я. С. Бенедик, Н. Я. Бойчук, Клопов І. О., А. В. Башун, С. Д. Білоцький та ін.

Невирішені раніше проблеми. На даний час не повністю завершеним залишається дослідження основних норм «м'якого права ЄС», що встановлюють загальні правила

використання енергії з відновлювальних джерел та ступінь їх імплементації у національне законодавство, не враховано основні зміни щодо основ співпраці України та Європейського Союзу стосовно спільного стимулювання розвитку енергоефективності та використання енергії з відновлювальних джерел.

Мета. Метою цієї статті є дослідження рівня та оцінка якості імплементації міжнародно-правових норм та результативність адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС у сфері відновлюваної енергетики.

Виклад основного матеріалу. Україна приєдналася до світових змін на шляху відмови від неефективної застарілої системи функціонування енергетичного сектору та її заміни використанням енергії з відновлювальних джерел. На етапі долучення до енергетичної революції актуальності набуває питання пошуку інноваційних законодавчих важелів для стимулювання розвитку енергетичної політики країни. З урахуванням, територіального розташування, вираження стійкої готовності слідувати базовим принципам країн ЄС, сповненість рішучості забезпечити швидкий поступ у реалізації цих цілей, найбільш ефективним для України є запозичення досвіду ЄС щодо нормативного регулювання та стимулювання використання відновлювальних джерел електроенергії.

Розвиток відновлюваної енергетики забезпечить: підвищення рівня енергетичної безпеки України шляхом диверсифікації і деполітизації постачання енергоресурсів; зменшення навантаження на довкілля; виведення виробництва енергії з відновлюваних джерел на рівень, необхідний для вступу до Євросоюзу; прискорення оновлення основних фондів енергетики [5, с.22].

Енергетична ефективність є одним із головних пріоритетів економічної політики ЄС. Законодавчі акти ЄС в сфері енергоефективності постійно удосконалюються.

Основними регулятивними актами ЄС в сфері відновлювальних джерел енергії є

директиви та регламенти ЄС. Вони забезпечують впровадження єдиних норм щодо відсоткової частки відновлюваних енергоджерел в загальному обсязі національного енерговиробництва з урахуванням місцевих екологічних, економічних та соціальних факторів розвитку. Зокрема, йде мова про такі акти як, регламент (ЄС) № 714/2009 Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 року про умови доступу до мережі для транскордонного обміну електроенергією, регламент (ЄС) № 715/2009 Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 року про умови доступу до мереж транспортування природного газу, директива Європейського Парламенту та Ради 2009/72/ЄС від 13 липня 2009 року про спільні правила внутрішнього ринку електроенергії, директива Європейського Парламенту та Ради 2009/73/ЄС від 13 липня 2009 року про спільні правила внутрішнього ринку природного газу; директива Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії; та ін.

У сфері енергоефективності Україна має також імплементувати у національне законодавство положення таких Директиви ЄС: 2006/32/ЄС про ефективність кінцевого використання енергії та енергетичні послуги; 2010/31/ЄС щодо енергетичної ефективності будівель; 2010/30/ЄС щодо маркування енергетичної продукції; 2012/27/ЄС про енергоефективність, яка змінює Директиви 2009/125/ЄС та 2010/30/ЄС і скасовує Директиви 2004/8/ЄС та 2006/32/ЄС.

Основними напрямками співробітництва ЄС та України можна визначити:

- обмін інформацією щодо національних стратегій у сферах енергоефективності та відновлювальних джерел енергії;

- формування політики, спрямованої на реалізацію інвестиційних проектів у сферах енергоефективності та відновлюваної енергетики в Україні;

- обмін знаннями у сфері енергоефективного споживання та використання відновлюваних джерел енергії для виробництва електроенергії, а також в секторах опалення та охолодження;

- обмін знаннями щодо сталої та надійної роботи енергосистем зі збільшеною часткою електроенергії, виробленої з відновлювальних джерел та ін.

На шляху підвищення своєї енергоефективності, Україною вже реалізовано ряд заходів щодо встановлення сталих зав'язків та тісної співпраці на міжнародному та на рівні ЄС. Зокрема, спільна декларація України та ЄС щодо модернізації української газотранспортної системи від 23 березня 2009 року; 01 лютого 2011 року Україна набула статусу Договірної Сторони у рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, а також взяла на себе зобов'язання реалізувати в повному обсязі Третій Енергетичний Пакет ЄС; у червні 2016 року, через рік після приєднання України до програми «Горизонт 2020» (Horizon 2020) була укладена Угода між Урядом України та Європейським співтовариством з атомної енергії про наукову і технологічну співпрацю та асоційовану участь України у Програмі наукових досліджень та навчання Євратом (2014-2018), яка ратифікована Верховною Радою України 22 вересня 2016 року; 24.11.2016 року підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо Стратегічного Енергетичного Партнерства між Україною та Європейським Союзом спільно з Європейським Співтовариством з атомної енергії та ін.

Таким чином, Україна взяла на себе обов'язок по впровадженню нових механізмів державної підтримки енергоефективності, прийняття актів, спрямованих на стимулювання розвитку відновлюваної енергетики, ринку енергосервісних послуг та суміжних ринків, імплементатії вимог законодавства ЄС у згаданих сферах.

Спільну співпрацю України та ЄС у сфері сприяння і заохочення інвестицій в екологічно чисті товари, послуги й технології, використання збалансованих джерел відновлюваної енергії та енергозберігаючих продуктів і послуг задекларовано і в Угоді про асоціацію [1, ч. 2 ст. 293, , ст. ст.360-361, ст. 388].

Відповідно до плану заходів з реалізації Національного плану дій з енергоефективності [6] серед заходів з підвищення енергоефективності заплановано, зокрема, приведення нормативно-правової бази у сфері енергоефективності у відповідність з

європейським законодавством. Це також є додатковим підтвердженням намірів України у сфері енергетичної політики.

В цьому напрямку та на виконання Угоди про асоціацію, вже було прийнято велику кількість законодавчих та підзаконних актів, в яких відповідні правила та стандарти у сфері енергоефективності вже адаптовано (або принаймні закладено фундамент для їх адаптації) під законодавство ЄС. Про прогрес виконання відповідних заходів та імплементацію відповідних стандартів регулярно інформує Міненерговугілля у своїх кварталних звітах [7].

Беззаперечно, надзвичайно важливим для нашої країни на етапі впровадження та розвитку відновлювальної енергетики, є створення «сприятливого» та безпечного простору для залучення іноземних інвесторів. Зокрема з цією метою, 09 квітня 2015 року Верховною Радою України схвалено Закон «Про ринок природного газу в Україні», що є результатом спільної роботи України та ЄС і важливим кроком України на шляху інтеграції з Європейським Союзом. Цей документ робить ринок природного газу України прозорим та зрозумілим для інвесторів і встановлює на українському ринку європейські норми, визначені в Третньому енергетичному пакеті ЄС. Документ спрямований також на транспозицію Директиви 2009/73/ЄС та Регламенту 715/2009 в законодавство України.

Серед інших вагомих законодавчих оновлень можна також назвати Закони України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» № 327-VIII, «Про енергетичну ефективність будівель» № 2118-VIII та ін.

Однак проблема енергетичної залежності залишається не вирішеною, а шляхи її подолання потребують постійного науково-технічного оновлення та динамічного розвитку. Так, енергетична стратегія України [8] закріплює необхідність пошуку нових підходів до регулювання енергетики, заснованих на базових принципах, прийнятих країнами ЄС, до розроблення документів стратегічного планування та практичної діяльності з реалізації державної політики в енергетичній сфері.

Враховуючи кліматичні особливості території України та наявності потужних підприємств (у т. ч. виробників напівпровідникових матеріалів, а також мікроелектронних та електротехнічних пристроїв, що дає можливість отримувати додатковий прибуток при виробництві електроенергії з використанням фотоелектричних технологій), перетворення сонячної енергії на виробництво електроенергії з використанням фотоелектричних пристроїв, є одним із найперспективніших напрямів розвитку відновлювальної енергетики України. Загальний вітровий потенціал, який є другим за потужністю ресурсом відновлюваної енергії України [10].

Неможливо залишити поза увагою розробку таких проектів як системи «розумного освітлення», облаштування зупинок загального транспорту сонячними батареями, вуличних ліхтарів світлодіодними лампами, що запрацювали в Києві, Кропивницькому, Івано-Франківську та інших містах України.

Серед діючих міжнародних проектів в аналізованій сфері можна зазначити: Проект ЮНІДО/ГЕФ «Впровадження стандарту систем енергоменеджменту в промисловості України» (12.2014 р. – 01.2019 р.), Спеціальна програма енергозаощадження IQ-energy, започаткована ЄБРР спільно з ЄС та Шведською агенцією з міжнародного розвитку та співробітництва (SIDA), проект «Угода мерів» та ін [2, с.100].

Однак, ступінь енергетичної залежності від викопаних джерел енергії залишається надзвичайно великим. Держава, навіть за умови динамічного вдосконалення національного законодавства, його поступової адаптації до стандартів ЄС, не спроможна самотужки забезпечити достатній рівень енергоефективності та розповсюдження відновлювальних джерел енергії. Управлінський корпус здатен створити та відповідальний за створення сприятливого «клімату» (зокрема, законодавчого, податкового, у сфері ліцензування, спрощеного порядку впровадження тощо) для використання енергії з відновлювальних джерел енергії.

При цьому варто пам'ятати, що розробка правової та економічної політики країни, необхідної для збільшення інвестиційної активності у відновлюваній енергетиці, базується на природних, ресурсних,

інфраструктурних, соціально-економічних, паливно-енергетичних та господарських умовах цієї конкретної країни [11, с.16].

З метою стимулювання інвестицій у проекти, які націлені на більш ефективне використання ресурсів, сприяння впровадженню найкращих практик у сфері ресурсоефективності, в Україні існують такі механізми стимулювання виробництва відновлюваної електроенергії як: 1) «зелений» тариф; 2) пільги в оподаткуванні; 3) пільговий режим приєднання до електричної мережі [9, с. 9].

При цьому, надзвичайно важливим у розвитку в енергетичній сфері країни, вважаємо, є популяризація ідеї використання енергії з відновлювальних джерел енергії серед національних суб'єктів господарювання та залучення іноземних інвестицій для розробки та безпосереднього впровадження інноваційних проектів у сферах енергоефективності та нових технологій використання відновлювальних джерел енергії.

В цьому аспекті, завданням для України на сьогодні є проведення інформаційної компанії з метою підвищення поінформованості громадян про результати проведених реформ та інституційних змін в Україні як складових євроінтеграційного процесу за напрямком енергетики, в тому числі енергоефективності і відновлювальної енергетики.

Висновки. Україна рішуче приєдналася до світових змін на шляху відмови від неефективної застарілої системи функціонування енергетичного сектору та її заміни використанням енергії з відновлювальних джерел. На етапі долучення до енергетичної революції в центрі завжди залишається пошук інноваційних законодавчих важелів для стимулювання розвитку енергетичної політики країни.

З цією метою та в процесі перейняття європейського досвіду владою вже імплементовано ряд вимог та стандартів, що встановлені актами ЄС до регулювання енергетичної сфери. Впроваджуються заходи стимулювання використання відновлювальних джерел енергії за допомогою, зокрема,

«зеленого» тарифу, урядової програми «теплих кредитів» та ін.

Національний план дій з відновлюваної енергетики відповідає прийнятому Україною державному курсу на інтеграцію в Євросоюз, умови якого вимагають досягнення певного рівня використання енергії відновлюваних джерел.

У міжнародному відношенні Україна взяла на себе зобов'язання сприяти використанню та подальшому розвитку відновлювальних джерел енергії. Значний крок з імплементації стандартів ЄС з аналізованої проблеми вже зроблено: Закон України «Про енергетичну ефективність будівель» № 2118-VIII, (імплементація Директиви 2010/31/ЄС), Закон України «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання» № 2119-VIII (Імплементація Директиви 2012/27/ЄС), Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації»» (зміни до процедур закупівель енергосервісу) №1980-VIII (Імплементація Директиви 2012/27/ЄС) та ін., проте проблема популяризації використання енергії з відновлювальних джерел та залучення інвестицій залишається для України вкрай болючою.

В цьому напрямку необхідно і далі поступово усувати технічні, адміністративні та інші перешкоди на шляху до доступної екологічно чистої відновлювальної енергії та всіма силами сприяти формуванню нової системи цінностей, підтримувати лідерів бізнес-спільноти, що попри економічні труднощі формують справжні національні цінності — повагу до своєї землі та піклування про неї.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, вчинена 21 березня 2014 року та 27 червня 2014 року в м. Брюсселі (ратифікована Законом України № 1678-VII від 16 вересня 2014 року із заявою) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Досвід країн Євросоюзу з підвищення енергоефективності, енергоаудиту та енергоменеджменту з енергоощадності в економіці країн / підготовлено відділом інформаційно-аналітичної роботи департаменту міжнародного співробітництва та євроінтеграції / Київ – 12/2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/Pidvyshhennya-energoefektyvnosti-v-YES.pdf>.
3. Бенедик Я. С. Організаційно-правовий механізм міжнародного співробітництва у сфері використання відновлюваних джерел енергії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Я. С. Бенедик ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2016. – 20 с.
4. Бойчук Н. Я. Міжнародне співробітництво у сфері енергозбереження та енергоефективності / Н. Я. Бойчук. – К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. – 103 с.
5. Клопов І. О. Передумови розвитку відновлювальних джерел енергії./ І. О. Клопов // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. – 2015. – Випуск 2 (4). – Частина 1. – С. 17-23.
6. План дій з реалізації Національного плану дій з енергоефективності на період до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 р. № 1228-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1228-2015-%D1%80>.
7. Звіт Міненерговугілля щодо виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, за I квартал 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245357390&cat_id=162176.
8. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [file:///C:/Users/admin/AppData/Local/Temp/Rar\\$DIa13924.35736/Енергетична%20стратегія%20України%20на%20період%20до%202035%20року.pdf](file:///C:/Users/admin/AppData/Local/Temp/Rar$DIa13924.35736/Енергетична%20стратегія%20України%20на%20період%20до%202035%20року.pdf).
9. Стимулювання відновлювальної енергетики в Україні за допомогою «зеленого тарифу» : посібник. / підготовлено консультативною програмою Міжнародної фінансової корпорації (IFC) «Стимулювання інвестицій в ресурсоефективність» та проектом IFC «Інвестиційний клімат в аграрному секторі України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sae.gov.ua/documents/green-tariff.pdf>.
10. Дорожня карта розвитку відновлюваної енергетики України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sae.gov.ua/uk/pressroom/1133>.
11. Киричок О. С. Основні принципи державної політики у сфері енергоефективності та відновлювальної енергетики в Україні та світі / О. С. Киричок, С. Д. Щербак. – Київ : ЮНІДО, 2015. – 65 с.

References:

1. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony, vchynena 21 bereznia 2014 roku ta 27 chervnia 2014 roku v m. Briusseli (ratyfikovana Zakonom Ukrainy № 1678-VII vid 16 veresnia 2014 roku iz zaiavoieu) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Dosvid krain Yevrosoiuzu z pidvyshchennia enerhoefektyvnosti, enerhoaudytu ta enerhomenedzhmentu z enerhooshchadnosti v ekonomitsi krain / pidhotovleno viddilom informatsiino-

analychnoi roboty departamentu mizhnarodnoho spivrobitnytstva ta yevrointehratsii / Kyiv – 12/2017 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/Pidvyshhennya-energoefektyvnosti-v-YES.pdf>.

3. Benedyk Ya. S. Orhanizatsiino-pravovyi mekhanizm mizhnarodnoho spivrobitnytstva u sferi vykorystannia vidnovliuvanykh dzherel enerhii : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.11 / Ya. S. Benedyk ; Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. – Kharkiv, 2016. – 20 p.

4. N. Ya. Boichuk, Mizhnarodne spivrobitnytstvo u sferi enerhozberezhennia ta enerhoefektyvnosti / N. Ya. Boichuk. – K. : KPI im. Ihoria Sikorskoho, 2017. – 103 p.

5. I. O. Klopov, Peredumovy rozvytku vidnovliuvalnykh dzherel enerhii. / I. O. Klopov // Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia Ekonomika. – 2015. – Vypusk 2 (4). – Chastyna 1. – Pp. 17-23.

6. Plan dii z realizatsii Natsionalnoho planu dii z enerhoefektyvnosti na period do 2020 roku, zatverdzhenyi rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25 lystopada 2015 r. No. 1228-r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1228-2015-%D1%80>.

7. Zvit Minenerhovuhillia shchodo vykonannia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym Spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony, za I kvartal 2019 roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245357390&cat_id=162176.

8. Enerhetychna stratehiia Ukrainy na period do 2035 roku “Bezpeka, enerhoefektyvnist, konkurentospromozhnist”, zatverdzhena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 serpnia 2017 r. No. 605-r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [file:///C:/Users/admin/AppData/Local/Temp/Rar\\$DIa13924.35736/Enerhetychna%20stratehiia%20Ukrainy%20na%20period%20do%202035%20roku.pdf](file:///C:/Users/admin/AppData/Local/Temp/Rar$DIa13924.35736/Enerhetychna%20stratehiia%20Ukrainy%20na%20period%20do%202035%20roku.pdf).

9. Stymuliuvannia vidnovliuvalnoi enerhetyky v Ukraini za dopomohoiu “zelenoho taryfu” : posibnyk. / pidhotovleno konsultatyvnoiu prohramoiu Mizhnarodnoi finansovoi korporatsii (IFC) “Stymuliuvannia investytsii v resursoefektyvnist” ta proektom IFC “Investytsiinyi klimat v aharnomu sektori Ukrainy” [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://sae.gov.ua/documents/green-tariff.pdf>.

10. Dorozhnia karta rozvytku vidnovliuvanoi enerhetyky Ukrainy na period do 2020 roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://sae.gov.ua/uk/pressroom/1133>.

11. O. S. Kyrychok, Osnovni pryntsypy derzhavnoi polityky u sferi enerhoefektyvnosti ta vidnovliuvalnoi enerhetyky v Ukraini ta sviti / O. S. Kyrychok, S. D. Shcherbak. – Kyiv : YuNIDO, 2015. – 65 p.